

بررسی رابطه مشکلات خواندن با انگیزه پیشرفت و عزت نفس در دانش آموزان مقطع ابتدایی

زینب اکرمی^۱، بهاره رشیدی^۲، زهرا اکرمی^۳

^۱ کارشناسی ارشد مشاوره خانواده، دانشگاه آزاد واحد تهران جنوب (نویسنده مسئول)

^۲ کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی، موسسه آموزش عالی کرمان مسئول

^۳ کارشناسی ارشد مشاوره خانواده، موسسه غیرانتفاعی صفاهان اصفهان

چکیده

خواندن به عنوان یکی از عمده ترین روشهای کسب معلومات و دانش، بنیادی ترین حوزه یادگیری است و چنانچه مشکلات خواندن در دانش آموزان درمان نشود، به فراگیری دانش در دانش آموزان مبتلا به این اختلال لطمه وارد می شود. یکی از شایعترین انواع اختلالهای یادگیری، اختلال خواندن (نارساخوانی) است که با نقص در توانایی برای شناخت واژه ها، خواندن کند و نادرست و درک ضعیف در غیاب هوش پایین یا نقص ذهنی قابل ملاحظه مشخص می شود. پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه مشکلات خواندن با انگیزه پیشرفت و عزت نفس در دانش آموزان مقطع ابتدایی و به روش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا انجام شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که مشکلات خواندن در دانش آموزان بیش از سایر مشکلات اختصاصی یادگیری در حوزه های گوناگون باعث کاهش انگیزه و عزت نفس آنان برای ادامه تحصیل و پیشرفت می شود.

واژه های کلیدی: نارساخوانی، انگیزه پیشرفت، عزت نفس، دانش آموزان

مقدمه

رشد و موفقیت دانش آموزان و جایگاه آنان در جامعه همواره مورد توجه نظام آموزش و پرورش بوده و این سازمان در تلاش است تا دانش آموزان در همه ابعاد و زمینه ها اعم از سلامتی، عاطفی، شناختی و شخصیتی و همچنین کسب مهارت ها و انواع توانمندی ها به پیشرفت و تعالی برسند. [۱] تربیت نیروی انسانی متخصص و متعهد آرمان هر نظام آموزشی است. ارتقاء رشد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی هر جامعه منوط به وجود نظام آموزشی اثربخش و کارآمد است. انجام فعالیت های تربیتی در مدارس برای ایجاد انگیزه و محرک های ضروری در جهت تکامل طبیعی و سالم دانش آموزان است. فعال شدن دانش آموزان در نظریه ها و دیدگاه های نوین تعلیم و تربیت از اهمیت زیادی برخوردار بوده و عملکرد تحصیلی آنان در تمامی دوره های تحصیلی همواره مورد توجه بوده است. از این رو همه نظام های آموزشی در جهت افزایش سطح عملکرد تحصیلی آنها تلاش های مؤثری دارند. انگیزه و مولفه هایی همچون نوع مدرسه، طبقه و رضایت اجتماعی و اعتماد به نفس هر کدام رابطه مشخصی با عملکرد تحصیلی دانش آموزان دارند.

یکی از اصلی ترین اهداف نظام های آموزشی، بهبود عملکرد تحصیلی دانش آموزان است. به عبارت دیگر، نظام آموزشی را زمانی می توان کارآمد دانست که عملکرد تحصیلی آن در دوره های مختلف و درس های مختلف دارای بالاترین و بیشترین رقم باشد. عملکرد تحصیلی بیانگر این موضوع است که یادگیرنده، معلم و همچنین نهادهای آموزشی تا چه حد به اهداف خود دست یافته اند. [۲] اهمیت پیشرفت تحصیلی از آن جهت است که بکارگیری افراد سالم از نظر روانی، و کسانی که تحصیلات خود را در سیستم آموزشی با موفقیت گذرانده اند، موجب پیشرفت فرد، خانواده و یک جامعه خواهند شد.

در همین راستا، لازمه پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان، داشتن توجه خاص به عوامل مؤثر بر آن است. از آنجا که پیشرفت تحصیلی یک عنصر چند بعدی است و با رشد جسمی، شناختی، اجتماعی و عاطفی دانش آموزان مرتبط است، لذا تحقیق و بررسی بر روی عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی مسئله پیچیده ای است. [۳] عوامل فراوان و متعددی بر موفقیت تحصیلی تاثیرگذار هستند که از عوامل فردی چون انگیزش تحصیلی و سازه های مربوط به خود گرفته تا عوامل محیطی چون کارکرد خانواده و عوامل مرتبط با مدرسه را شامل میشود. [۴]

در میان عوامل مختلف مؤثر بر یادگیری و پیشرفت تحصیلی، انگیزش نقش مهمی را ایفا میکند. درواقع، انگیزش، موتور محرک تلاش و فعالیت برای یادگیری است و میزان یادگیری دانش آموزان را به حداکثر می رساند [۵] انگیزش به نیروی ایجاد کننده، نگهدارنده و هدایت کننده رفتار گفته میشود. از لحاظ پرورشی انگیزش هم هدف و هم وسیله است. در نظریه های آموزشی، انگیزه یک مفهوم اساسی به شمار میرود که به صورت تعبیرهای مختلفی از جمله انگیزش دانش آموز، انگیزش یادگیری یا انگیزش تحصیلی به کار رفته است. انگیزش تحصیلی به عنوان یکی از هدفهای اساسی آموزش و پرورش به شمار میرود. انگیزش تحصیلی وسیله ای برای کمک به یادگیری دروس گوناگون، امکانی برای یادگیری مادام العمر و به دست آوردن، مهارتهای مورد نیاز حرفه ای و عمومی است.

عزت نفس مفهوم روانشناختی بسیار عام و در عین حال بسیار مهم است اما به طور کلی می توان عزت نفس را احساس ارزشمندی شخص تعریف نمود. عزت نفس معمولاً به عنوان ارزیابی شخص از ارزشمندی خویش تعریف می شود افرادی که عزت نفس بالایی دارند خودپذیرا و خود ارزشمند هستند. روانشناسان اجتماعی عزت نفس را ارزیابی مثبت و منفی از خود می دانند به طوری که فرض می شود عزت نفس تا حدودی با ثبات است. عزت نفس یا همان احترام به خود یکی از خصوصیات مهم و اساسی شخصیت هر فردی را تشکیل می دهد و به طور حتم روی جنبه های شخصی انسان اثر می گذارد و کمبود یا فقدان آن

باعث عدم رشد سایر جنبه های شخصیت به صورت ناهماهنگ خواهد شد و حتی ممکن است باعث پدیدآیی بیماریهای روانی گوناگون مانند افسردگی، کمرویی، پرخاشگری، ترس و... شود. [۶]

یکی از عوامل موثر بر این انگیزه پیشرفت و عزت نفس دانش آموزان، میزان توانمندی آنان در یادگیری در مدرسه است. بسیاری از آموزگاران در کلاسهای درس با دانش آموزانی رو به رو هستند که با وجود برخورداری از هوش طبیعی و آموزش مناسب، در یادگیری مطالب درسی و پیشرفت تحصیلی قابل انتظار، با مشکلات اساسی روبه رو هستند. این مشکلات در بسیاری از موارد به راحتی قابل تشخیص هستند؛ اما برطرف شدنشان با دشواری همراه است و در گذر زمان، با افزایش سن از یک زمینه تحصیلی گسترش بیشتری پیدا می کند و به مشکلی جدی تر تبدیل می شود. این دسته از دانش آموزان گروهی را تشکیل می دهند که به آموزش ویژه و خدمات تخصصی نیاز دارند و در طبقه اختلال یادگیری قرار می گیرند.

اختلال یادگیری، عدم توانایی در یک یا چند فرآیند روانشناختی است که به اشکال عدم توانایی در شنیدن، حرف زدن، خواندن، نوشتن، دیکته و محاسبات ریاضی بروز می کند و وجود این اختلال در دانش آموزان منجر به افت تحصیلی، کاهش اعتماد به نفس، عزت نفس و ترک تحصیل آنها می شود. یکی از شایعترین انواع اختلالهای یادگیری، اختلال خواندن (نارساخوانی) است که با نقص در توانایی برای شناخت واژه ها، خواندن کند و نادرست و درک ضعیف در غیاب هوش پایین یا نقص ذهنی قابل ملاحظه مشخص میشود.

تشخیص به موقع اختلال خواندن در دانش آموزان کمک به سزایی به دانش آموز و خانواده او می نماید و عدم تشخیص و مداخله مناسب، تأثیرات منفی و جبران ناپذیری بر زندگی و آینده دانش آموز می گذارد. با حمایت درست و مداخله مناسب، این دانش آموزان می توانند در مدرسه موفق شده و در بزرگسالی نیز انسانی موفق گردند.

پیشینه تحقیق

در این گفتار به اختصار به بیان مطالعات و تحقیق هایی که در این زمینه انجام گرفته است، می پردازیم:

غلامی و همکاران (۱۳۸۵) در پژوهش دیگری محققان رابطه انگیزش پیشرفت و خود پنداشت با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه هشتم در درس علوم را بر اساس تحلیل نتایج تیمز - آر را بررسی کرده اند که نتایج آن، تفاوت معنادار بین انتظار برای ادامه تحصیل و خودپنداشت با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را نشان داد.

آریا فر و رزقی (۱۳۹۲) در پژوهشی دیگر به بررسی رابطه انگیزش تحصیلی و راهبردهای خودتنظیمی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر مقطع متوسطه شهرستان قرچک پرداخته اند که نتایج به دست آمده نشان داد بین انگیزش تحصیلی و راهبردهای خودتنظیمی با پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد و بین مؤلفه های انگیزش درونی، انگیزش بیرونی و بی انگیزشی با پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد.

نتایج پژوهش پارسانیا (۱۳۹۲) در بررسی رابطه میان رویکرد آموزش خواندن، نگرش دانش آموزان به خواندن و پیشرفت خواندن در پایه اول مدارس ابتدایی ناحیه دوشهر یزد نشان داد سواد خواندن، یکی از مهم ترین توانایی هایی است که در رشد عقلانی، اجتماعی و عاطفی کودک نقش موثری دارد. از آنجایی که خواندن راه دستیابی به دامنه گسترده ای از اطلاعات است. عدم موفقیت کودک در یادگیری خواندن در سال های اولیه مدرسه، او را به طور موثری از یادگیری دیگر موارد برنامه درسی باز

می‌دارد. اهمیت آموزش خواندن و رویکردهای آموزشی معلم تا بدانجاست که به طور مثبت بر نگرش خواندن دانش‌آموزان، عزت نفس، درک مطلب و مهارت اجتماعی، پیشرفت واکتساب مهارت خواندن تأثیر می‌گذارد. همچنین ناتوانی در اکتساب مهارت خواندن، ترک تحصیل، عقب‌ماندگی کشور، رواج بیسوادی و مشکلات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی را به دنبال خواهد داشت.

روش تحقیق

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه مشکلات خواندن با انگیزه پیشرفت و عزت نفس در دانش‌آموزان مقطع ابتدایی، به شیوه توصیفی و از نوع تحلیل محتوا انجام شده است و با توجه به روش پژوهش، جامعه آماری پژوهش شامل کلیه اسناد، مدارک و منابع مرتبط با موضوع مورد بررسی می‌باشد. در این پژوهش ابتدا به بیان مفهوم انگیزه و نظریه های آن پرداخته و پس از بیان مفهوم نارساخوانی و عوامل موثر بر آن، راهکارهای عملی درمان اختلال خواندن در دانش‌آموزان را مورد بررسی قرار داده ایم.

یافته های تحقیق

اصطلاح انگیزش از فعل لاتین (Movere) به معنی حرکت دادن مشتق شده است. مفهوم کلی جنبش و تحرک منعکس کننده این تصور عام است که انگیزش چیزی است که ما را به جنبش و تحرک وادار، و کمک میکند تا تکالیف خود را کامل کنیم. همچنین انگیزش را فرایندی که طی آن فعالیت هدف محور برانگیخته و حفظ میشود نیز تعریف کرده اند.

سازه انگیزه تحصیلی در محیط های آموزشی به رفتارهایی که به یادگیری و پیشرفت مربوط است، اطلاق میشود. دسی و رایان انگیزه تحصیلی را تمایل یادگیرنده به مشغول و درگیر شدن در فعالیت یادگیری و تلاش مستمر در انجام دادن و به پایان رساندن آن فعالیت میدانند. نظریه خود تعیین کنندگی دسی و رایان متداولترین نظریه در زمینه انگیزه تحصیلی میباشد. بر اساس این نظریه، انگیزه بندرت دربرگیرنده پدیده واحدی است. افراد نه تنها از نظر میزان انگیزش متفاوت اند، بلکه از نظر جهت و نوع انگیزش نیز اختلاف دارند و این تعارض در نوع انگیزش به نظرها و اهداف اساسی که باعث انجام کار میشوند، ارتباط دارد. آنها به بررسی انگیزه های مختلف بر مبنای تعامل این نیازها با شرایط محیطی پرداختند و سه انگیزه را تعریف و تعیین کردند: انگیزش درونی، انگیزش بیرونی و بی انگیزگی.

انگیزه های درونی به عنوان دسته مهمی از انواع انگیزش، به آن دسته از انگیزه ها گفته می شود که منبع و کانون آنها در درون فرد و نه محیط خارج وجود دارد. پاداشهایی که فرد در قبال نیروزایی این انگیزه ها دریافت می کند پاداشهایی درونی هستند، که لزوماً پاداشهایی ملموس نخواهند بود. انگیزش بیرونی زمانی به وجود می آید که فرد توسط یک پیامد یا نتیجه بیرونی، یا نتیجه ای که به نوعی به فعالیت او مرتبط می شود، برانگیخته شده باشد. انگیزش بیرونی باعث می شود که فرد برای رسیدن به یک هدف خاص، به انجام فعالیتهایی مبادرت کند. بی انگیزگی نیز فقدان تمایل و اشتیاق در پیگیری یک فعالیت است به خاطر شکست در اثبات اینکه بین رفتار و فعالیت ارتباط وجود دارد.

انگیزش پیشرفت تحصیلی به عنوان یکی از انگیزه های درونی با حصول آگاهی از چگونگی تأثیر فرایندهای شناختی - انگیزشی شخص روی فعالیتهایی که برای پیشرفت تحصیلی وی اهمیت دارند، برآورد می شود. انگیزش تحصیلی باهدفهای ویژه، نگرشها و باورهای خاص، روشهای نائل شدن به آنها و تلاش و کوشش فرد در ارتباط است.

نظریه های انگیزش

۱. نظریه های انسان گرایانه

اگرچه نیازهای اساسی ما با سایر حیوانات مشترک است ولی نیازهای ما پیچیده تر هستند. بعد از اینکه نیازهای اساسی مان برآورده شد، به تدریج به وسیله سطوح بالاتر انگیزش، به فعالیت واداشته می شویم. نظریه پردازانی از قبیل مازلو ریشه بسیاری از رفتارها را در انگیزه های درونی از قبیل خودآگاهی و تحقق توانایی های بالقوه خویش می داند. مازلو، سلسله مراتبی از نیازهای انسان را مطرح می سازد. بدین معنا که قبل از رسیدن به نیازهای سطح بالاتر، ابتدا باید نیازهای سطح پایین یا نیازهای اساسی تر برآورده شود. سلسله مراتب نیازها براساس نظریه مازلو عبارتند از: نیازهای فیزیولوژیکی، نیازهای ایمنی، نیازهای عشق و تعلق، نیاز به احترام از سوی خود و دیگران و نیاز به خودشکوفایی.

۲. نظریه های شناختی و کارآمدی شخصی

در نظریه های شناختی انگیزش، بر فرآیندهای تفکر که در انگیزش فرد دخیل هستند، تأکید می شود. مفهوم کارآمدی شخصی به وسیله بندورا (۱۹۶۸) مطرح شد و آن بخش از "خود" را توصیف می کند که به طور مشخص با ارزیابی و برآورد ما از اثربخشی شخصی مان ارتباط دارد. چنین به دست آمده، دانش آموزانی که اثربخشی خود را در تعلیم و تربیت، بالا ارزیابی می کنند یا سطح بالایی از کارآمدی تحصیلی را از خود ظاهر می سازند، در فعالیتهای تحصیلی شان ثبات، تلاش، انگیزش و علایق درونی بیشتری از خود نشان می دهند. کارآمدی شخصی را می توان به دو جزء تقسیم کرد:

الف. قابلیت ها یا مهارت های لازم برای عملکرد موفقیت آمیز

ب. ارزیابی ما از توانایی ها یا کارآمدی شخصی خود در این قابلیت ها و مهارت ها.

ادراک فرد از مهارت های واقعی لازم و توانایی او در زمینه این مهارت ها بسیار ذهنی است. بندورا، در توضیح ماهیت ذهنی بودن این ارزیابی ها، چهار عامل را که بر ارزیابی های ما اثر می گذارد، مطرح ساخت:

۱. عامل فعالیتی یا عملی: این عامل، از اعمال شخصی فرد ناشی می شود و ممکن است آن طور که به نظر می رسد، درست نباشد، چرا که موفقیت یا شکست فرد، تابع تفسیر یا اسناد شخصی وی است.

۲. عامل جانشین سازی: این عامل توجه فرد به چگونگی مقایسه هایی است که دیگران انجام می دهند. مهم ترین مقایسه یک دانش آموز، مقایسه خود با همسالان و همکلاسی هایش است.

۳. عامل تحریکی یا تشویق: برای افرادی که احساس می کنند در برخی از مهارت ها کفایت لازم را ندارند، اظهار نظر یا تشویق افراد مهم مانند والدین و معلمان می تواند در ذهن فرد جای گیرد و به عنوان عامل تشویق کننده ای عمل کند.

۴. عامل عاطفی: شامل اشتیاق یا برانگیختگی عاطفی ست که ما برای انجام یک تکلیف یا فعالیت نشان می دهیم. مقدار معینی از برانگیختگی می تواند به توجه زیادی منجر شود، اما سطوح برانگیختگی خیلی پایین یا بالا مانند ترس شدید، می تواند به ناتوانی و بی کفایتی فرد در انجام تکلیف خود منجر شود.

۳. نظریه های رفتاری

کاکس، انگیزش را نیرویی سوق دهنده در نظر می گیرد که می تواند تحت تأثیر اقدامات و تجارب مناسب محیط بیرونی قرار گیرد و به گونه ای هدفمند، تغییر یابد. از این نظر، عقاید و دیدگاه های وی را می توان در راستای تفکر رفتارگرایان قرار داد. کاکس، از انگیزش اولیه و ثانویه و نیز انگیزش مثبت و منفی سخن به میان می آورد. انگیزش اولیه، از نفس عمل یا خود فعالیت ناشی می شود و انگیزش ثانویه نیز به هر نوع گرایش و رغبتی اطلاق می شود، به استثنای آنهایی که مستقیماً با پرداختن به خود فعالیت، ارتباط می یابند. علاوه بر این، کاکس اظهار می دارد که پیچیدگی انگیزش از این واقعیت سرچشمه می گیرد که منبع و منشأ هر دو نوع انگیزش اولیه و ثانویه می تواند مثبت یا منفی باشد.

۴. نظریه اسناد

واینر (۱۹۵۸)، نظریه اسناد را مطرح ساخت که به بررسی چگونگی تفسیر فرد از علل موفقیت ها و شکست هایش می پردازد. بر اساس این نظریه، تبیین هایی که ما از موفقیت ها و شکست هایمان به دست می آوریم، انتظار موفقیت ها و شکست های آتی و متعاقب آن، انگیزش ما را در انجام دادن تکالیفی که احتمال موفقیت یا شکست در آنها وجود دارد، تعیین می کند.

۵. نظریه برانگیختگی

اصطلاح برانگیختگی به حالت تهییج، توجه یا گوش به زنگ بودن اشاره می کند. برانگیختگی از معدود متغیرهای انگیزشی است که برای آن شاخص های قابل مشاهده و قابل اندازه گیری فیزیولوژیکی وجود دارد. منابع اولیه برانگیختگی گیرنده های دور هستند، مانند اندام های شنوایی و بینایی، اما منابع دیگر تحریک از جمله فعالیت مغز نیز می تواند منجر به برانگیختگی شود. [۷]

مشکلات خواندن و تأثیر آن بر انگیزه پیشرفت دانش آموزان

یکی از مهم ترین نیازهای یادگیری دانش آموزان در زندگی امروز مهارت خواندن است. توانایی درک مطلب و تفسیر و استنتاج از متون درسی و غیر درسی، دانش آموزان را با افکار و اطلاعات جدید آشنا می کند تا راه «بهتر اندیشیدن» و «بهتر زیستن» را بیاموزند. به عبارت دیگر، «سواد خواندن» به معنای علمی و جامع آن، وسیله ای است که از طریق آن می توان به

ذخایر بی‌انتهای تجربه بشری دست یافت. در حقیقت یادگیری مهارت خواندن، کلید یادگیری همه یادگیری‌هاست، زیرا بیشتر یادگیری‌های درسی از آن طریق صورت می‌گیرد. برای یادگیری دروس دیگر مانند: ریاضی، تاریخ و جغرافیا نیز باید به مهارت درک مطلب و توانایی خواندن مسلط بود. [۸]

دانستن آنکه در جهان امروز گستره موضوع «خواندن» و ابعاد پیچیده و متنوع آن، فقط به درک نشانه‌های نوشتاری و رمزهای کلامی محدود نمی‌شود، بلکه ورای این درک، خواندن علائم بصری، نشانه‌های الکترونیکی و متن‌های دیجیتالی، از جمله تحولاتی است که در حیطه سواد خواندن به صورت جدی مطرح شده است، اهمیت سواد خواندن را بیشتر نشان می‌دهد. درک مطلب مهمترین مسئله‌ای است که در فرآیند خواندن اتفاق می‌افتد. به فرآیند ساختن معنا و تاثیر متن بر روی خواننده درک مطلب می‌گویند. فرآیند خواندن بدون درک مطلب اتفاق نمی‌افتد. آنچه دانش آموزان را با افکار و اطلاعات جدید و به روز آشنا می‌سازد، توانمندی در درک مطلب، تفسیر و استنتاج از متون درسی و غیردرسی است و مقدار این توانمندی با موفقیت و پیشرفت تحصیلی هر دانش آموز ارتباط مستقیم دارد. [۹]

انجمن بین‌المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی درک مطلب را به چهار سطح طبقه‌بندی کرده است. این چهار سطح از سطحی ترین تا عمیق ترین لایه‌های یادگیری را شامل می‌شوند:

۱. تمرکز و بازیابی صریح اطلاعات:

در این سطح درک نسبتاً فوری یا خودکار متن لازمه بازیابی موفقیت آمیز اطلاعات است. در این فرآیند تعبیر و تفسیر جایی در استنباط ندارد و معنا در متن به روشنی بیان شده است.

۲. استنباط مستقیم:

خوانندگان در این سطح در مورد ایده‌ها یا اطلاعاتی که به صراحت در متن بیان شده است، ضمن ساختن معنا از متن، به استنباطهایی ورای سطح ظاهری متون دست می‌یابند.

۳. تفسیر و تلفیق ایده‌ها و اطلاعات:

با تفسیر و تلفیق عقاید و اطلاعات به دست آمده از متن در این سطح، خوانندگان ارتباطهایی را ایجاد می‌کنند که علاوه بر تلویحی بودن، برپایه دیدگاه شخصی آنها تعبیر شده باشند.

۴. بررسی و ارزیابی محتوا، زبان و عناصر متنی:

توجه خواننده در این سطح از ایجاد معنا ضمن ارزیابی محتوا، زبان و عناصر متنی، به بررسی موشکافانه رد یا پذیرش متن معطوف می‌شود

مطالعه‌ای تطبیقی با عنوان «مطالعه بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن» (پرلز PIRLS) توسط انجمن بین‌المللی ارزیابی پیشرفت تحصیلی در زمینه سواد خواندن کودکان ۹ ساله در میان کشورهای دنیا انجام شده است. یکی از مجموعه مطالعات گسترده این انجمن مطالعه پرلز است و در میان دانش‌آموزان کشورهای داوطلب به فاصله هر پنج سال یک بار برگزار می‌شود؛ نتایج این مطالعه نشان می‌دهد:

(الف) از میان ۳۵ کشور شرکت‌کننده جایگاه سواد خواندن دانش‌آموزان ایرانی در پرلز (۲۰۰۱) در رتبه ۳۲، یعنی جلوتر از سه کشور (کویت، مراکش و بلژیک) است. متوسط عملکرد سواد خواندن این دانش‌آموزان در متون ادبی ۴۲۱، متون اطلاعاتی ۴۰۸ و میانگین کل ۴۱۴ است و فقط ۲۱ دانش‌آموز از کل تعداد ۷۴۳۰ دانش‌آموز، کل نمره آزمون را کسب کرده‌اند؛ بیش از ۶۰ درصد دانش‌آموزان نتایج ضعیف و خیلی ضعیف، ۲۲ درصد متوسط، و فقط ۱۸ درصد عملکرد خوب و خیلی خوب داشتند.

(ب) از میان ۴۵ کشور شرکت‌کننده، جایگاه سواد خواندن دانش‌آموزان ایرانی در پرلز (۲۰۰۶) در رتبه ۴۰، یعنی جلوتر از پنج کشور (اندونزی، قطر، کویت، مراکش و آفریقای جنوبی) است. متوسط عملکرد سواد خواندن این دانش‌آموزان در متون ادبی ۴۲۶، متون اطلاعاتی ۴۲۰ و میانگین کل ۴۲۱ است.

(ج) در هر دو مطالعه میانگین کل نمرات جهانی ۵۰۰ است و در هر سه حالت - میانگین کل، میانگین متون ادبی و میانگین متون اطلاعاتی - در هر دو مطالعه میانگین کل نمرات دانش‌آموزان ایرانی به طور مشخصی از میانگین جهانی کمتر است.

(د) در پرلز (۲۰۰۱) متوسط عملکرد دانش‌آموزان ایرانی در پاسخ به سؤالات متن ادبی ۴۲۱ و متن اطلاعاتی ۴۰۸ بود که از ۱۳ نمره تفاوت حکایت دارد؛ در پرلز (۲۰۰۶) نیز متوسط عملکرد دانش‌آموزان ایرانی در پاسخ به سؤالات متن ادبی ۴۲۶ و متن اطلاعاتی ۴۲۰ بود که از تفاوت ۶ نمره‌ای حکایت می‌کند.

اگرچه میانگین نمرات دانش‌آموزان ایرانی در نتایج دو مرحله آزمون در پرلز (۲۰۰۱) و (۲۰۰۶) نشان می‌دهد به میزان ۷ نمره رشد داشته است، اما از نظر آماری این میزان رشد معنادار نیست و متأسفانه در زمینه سواد خواندن ضعف مفرط دانش‌آموزان ایرانی را نشان می‌دهد و چالشی جدی و بزرگ در نظام آموزشی ما بوجود آورده است. [۹]

نارساخوانی یا اختلال خواندن یکی از اختلالات یادگیری است که در توانایی خواندن و نوشتن فرد اختلال ایجاد می‌کند. این اختلال نوعی عدم توانایی در تشخیص واژه‌های مشابه هم، اشتباه حدس زدن واژه‌ها با در نظر گرفتن حروف ابتدا و انتهای واژه‌ها، آینه خوانی یا وارونه خوانی واژه‌ها، عدم تمایل به خواندن، مشکل جدی در هجی کردن واژه‌ها و دشواری در تشخیص جز از کل است. این اختلال اگر چه یک مشکل عصبی است، اما ارتباطی با بهره هوشی ندارد. [۱۰]

اختلال نارساخوانی به طور خاص ناشی از عملکرد و ساختار غلط مغز در پردازش زبان آوایی و زبان نوشتاری، بینایی و زبان حرکتی ارتباطی است و اغلب ناشی از مشکلات بخش پردازش شنیداری زبان است که مانع از خواندن دقیق و روان کلمات می‌شود. این مشکل نیز به نوبه خود ممکن است منجر به ایجاد مشکلاتی در درک مطلبی که خوانده شده شود.

نارساخوانی ممکن است در زمینه های زیر مشکلاتی ایجاد کند:

- دستور زبان
- درک مطلب
- روان خواندن
- ساختار جمله
- نوشتن متون دقیق و عمیق

نارساییهایی که به مشکلات خواندن منجر می شوند

۱. ضعف در تشخیص دیداری:

کودک در تشخیص حروف مشابه مثل (ب-پ-ت-ث-) (ع-غ) (س-ش) (ک-گ) مشکل دارد.

۲. ضعف در تشخیص شنیداری:

ضعف در تشخیص کلماتی که تلفظ آنها به هم شبیه است مثل: مار-تار-کار-و...

۳. ضعف در ترکیب صداها:

کودک نمی تواند حروف را به هم پیوند دهد و کلمه بسازد مثال: ب +ا+d=باد ؛ در این مورد معلم می بایستی بر ترکیب هجاها تاکید کند.

۴. ضعف در حافظه:

در بخاطر آوردن ترتیب حروف مشکل دارد. مثلا به جای کلمه کبریت میخواند=کربیت.

۵. در مهارتهای تحلیل کلمه(بخش و صدا کشی) مشکل دارد هرچند که ممکن است بخش و صدا کشی در آموزش مورد تاکید زیادی نباشد.

۶. مشکل در استفاده از کلمات دیداری آشنا

مانند: کلمه هایی که کودک با دیدن آنها بلافاصله می خواند.

۷. مشکل در مهارتهای درک لفظی

دانش آموز در درک کلمه ها و مطالب مشکل دارد. مثلا در درک معانی مختلف کلمه (شیر) مشکل دارد.

۸. مشکل در مهارت های خواندن انتقادی:

شامل: نتیجه گیری، قضاوت کردن در باره متن، عدم تشخیص بین حقیقت و تصور.

۹. مشکل در مهارت های درک تحلیلی:

مثل: قضاوت نقادانه، استنباط، پیش بینی نتایج.

دانش آموزان نارسا خوان دارای نقایص بسیار گوناگونی هستند که منشاء آنها عملکرد نامناسب مغز است. این عملکرد نامناسب لزوما ناشی از آسیب مغزی نیست بلکه به سبب این است که مغز این افراد عملکردی متفاوت از کودکان عادی دارد. این دانش آموزان اکثرا مشکلاتی در جهت یابی فضایی، تشخیص جهات مختلف (بالا-پایین-چپ-راست-و...)، توالی حروف و کلمات و هماهنگی چشم و دست دارند. در واقع خواندن، فرایند رشد تکلم و زبان است. بدین معنا که فعالیت خواندن از زمانی آغاز می شود که کودک اولین کلمات را برای بیان مقاصد خود به کار می برد. در این هنگام کودک با دیدن یا لمس کردن شیء و یا تصاویر، آن کلمه و یا نماد برایش تداعی می شود و در حقیقت مجموعه ای از صداها جایگزین اشیاء، تصاویر و مفاهیم آنها می شوند. پس از تجربه کافی در این زمینه و با آغاز سن رفتن به مدرسه و برخورداری از آموزشهای لازم، مرحله ارتباط دادن کلمات و صداها با نمادهای نوشتاری شروع می شود. پیش نیاز درست خواندن، برخورداری از تواناییهایی چون دقت شنوایی، ادراک شنوایی و حافظه شنوایی و نیز دقت بینایی، ادراک بینایی و حافظه بینایی است. [۱۱]

ویژگی های دانش آموزانی که اختلال در خواندن دارند به شرح زیر است: [۱۲]

- عدم توانایی در یادگیری و یادآوری کلماتی که دیده اند.
- بعضی حروف کلمات را برعکس از آخر به اول می نویسند. (آینه نویسی دارند)
- مشکل در هجی کردن کلمات دارند.
- در سازماندهی مواد و مطالب نوشتاری دچار اشکال هستند
- در یافتن کلمات صحیح برای برقراری ارتباط گفتاری یا نوشتاری مشکل دارند
- معکوس خواندن حروف و کلمات و قاطی کردن آنها
- در تخیل و تجسم کلمات، در ذخیره سازی و بازیابی اسامی حروف نوشته شده دچار مشکل هستند

- خط ناخوانا دارند و در استفاده از حروف و جایگزینی حروف همخوان مشکل دارند

- دچار بیقراری در استفاده از دست هستند

تأثیرات اختلال یادگیری خواندن در افراد مختلف متفاوت است. به طور کلی افرادی که این مشکل را دارند در خواندن سریع و صحیح متون مشکل دارند، همچنین ممکن است در درک مطلبی که می خوانند دچار مشکل باشند. اختلال خواندن یک مشکل عصبی است که می تواند از طریق وراثت در خانواده ها منتقل شود. این اختلال در نتیجه آموزش، تدریس یا پرورش و تربیت ضعیف ایجاد نمی شود. این اختلال اگرچه ممکن است خیلی چالش برانگیز باشد، اما تقریباً همه افراد مبتلا به آن در صورت دریافت دستورالعمل و آموزش مناسب می توانند خواندن را یاد بگیرند.

مایکل باست افرادی را که دچار اختلال خواندن هستند به سه دسته تقسیم می کند: اول گروهی که اختلال خواندن آوایی دارند. این افراد مجموعه لغات نسبتاً زیاد و قابل توجهی را در ذهن شان ذخیره کرده اند اما هجی کردن آن ها ضعیف است. گروه دوم افرادی هستند که اختلال خواندن ایده ای دارند این گروه می خوانند و هجی می کنند اما در ساختار بینایی لغت اشکال دارند و گروه سوم افرادی که مشکل هر دو گروه را دارند.

مهمترین علل اختلال خواندن عبارتند از: [۱۲]

- آموزش های نامطلوب خواندن

- مشکلات ادراک شنیداری

- مشکلات ادراک دیداری

- مشکلات مراحل زبان

از آنجا که بهبود و پیشرفت سواد خواندن و درک مطلب دانش آموزان از وظایف اصلی نظام آموزشی کشورهاست، لذا ارتقاء این مهارت باید یکی از نتایج و پیامدهای قطعی تعلیم و تربیت رسمی باشد؛ بنابراین بررسی و تحلیل چرایی و عوامل مؤثر بر بهبود عملکرد دانش آموزان در این زمینه بر عهده متولیان تعلیم و تربیت است.

روش های مدیریت نارساخوانی در دانش آموزان عبارت است از:

- **ارزیابی نیازهای فردی:** این ارزیابی به معلمان کمک می کند تا یک برنامه هدفمند برای کودک تهیه کنند.
- **ابزارهای یادگیری انطباقی:** استفاده از ابزارهای یادگیری انطباقی که از حواس، مانند لامسه، بینایی و شنوایی استفاده می کنند ممکن است برای مبتلایان به نارساخوانی مفید باشد.
- **راهنمایی و پشتیبانی:** مشاوره می تواند تأثیرات منفی این اختلال بر عزت نفس فرد را به حداقل برساند. یکی دیگر

از راهکارهای حمایتی برای دانش آموز مبتلا به نارسا خوانی، به عنوان مثال، اضافه تر کردن وقت امتحان این افراد در زمان امتحانات است.

- **ارزیابی مداوم:** برای بزرگسالان مبتلا به نارساخوانی بهره گیری از راهکارهای مقابله ای که دائما در حال بسط و تحول اند و شناسایی مناطقی که در آنها از حمایت بیشتری بهره مند می شوند، مفید است.

راهکارهای درمان اختلال خواندن در دانش آموزان

هیچ درمانی برای نارساخوانی وجود ندارد، اما رویکردها و روش های فراوانی وجود دارند که به کارگیری آنها انجام وظایف روزمره را برای فرد مبتلا به آن آسان تر می کند . راهکارهای ذیل در جهت درمان هر یک از مشکلات در مهارت خواندن قابل ارائه و پیشنهاد است .

۱. راهکارهای درمانی برای مشکل آینه خوانی یا وارونه خوانی

- تاکید بر تکنیک آموزش خواندن از راست به چپ
- قرار دادن انگشت زیر کلمه و خواندن حرف به حرف آن
- ترسیم خط زیر کلمات و عبارات برای توجه بیشتر دانش آموز
- هماهنگ کردن سرعت خواندن با قرار دادن انگشت زیر کلمات
- ترسیم فلش زیر کلمات و عبارات
- بیان کلمات با صدای رسا توسط معلم
- به کارگیری تخته مغناطیسی و یا حروف زبر و برجسته برای تقویت حواس لامسه
- نوشتن تلفظ درست کلمات بر بالای آن (روز، زور)
- حذف ناخواسته حروف یا کلمات

۲. راهکارهای درمانی برای مشکل حذف کردن کلمات یا حروف (جاگذاری)

- جلب نظر دانش آموز به کلمات حذف شده و تصحیح آنها
- استفاده از کاغذ راهنما و یا انگشت برای افزایش توجه
- بهبود مهارت روان خوانی با خواندن گروهی متون

- عدم مقایسه و سرزنش دانش آموز

۳. راهکارهای درمانی برای مشکل جایگزین کردن یک کلمه بجای کلمه دیگر

- تهیه کارت هایی از کلمات پر اشتباه
- تاکید بر بخش کشی و توجه به اصوات
- بیان ناقص کلمات و تکمیل آن توسط دانش آموز
- کمک به افزایش اعتماد به نفس و روحیه دانش آموز

۴. راهکارهای درمانی برای مشکل تکرار کلمات یا عبارات

- جلب توجه و تمرکز دانش آموز به واژه یا عبارت تکرار شده
- انجام تمرین به صورت گروهی با سایر همسالان
- فراهم کردن فرصت برای افزایش مطالعه
- توجه به درجه سختی متون (نخست تمرین از متون ساده شروع کرده سپس با افزایش مهارت به درجه سختی آن ها افزوده گردد)
- افزایش سرعت خواندن با قرار دادن انگشت در زیر کلمات برای افزایش دقت و توجه

۵. راهکارهای درمانی برای مشکل افزودن کلمات به جمله

- آشنا کردن دانش آموزان با سایر لغات و کلمات هم خانواده
- کمک به دانش آموز برای تشریح تصاویر کتاب ها و روایت داستان
- درخواست از دانش آموز برای اشاره به جزئیات متون
- تبادل نظر درباره مفاهیم مطالب داستان ها
- حضور در جلسات گروهی و روخوانی متون

برنامه خواندن بارتون از دیگر روش های آموزشی است که افراد غیر متخصص و والدین می توانند آن را برای کودکان مبتلا

به اختلال خواندن به کار گیرند. برای آشنایی بیشتر در ادامه به برخی نکات آن اشاره می شود :

۱-نوشتن کلمات بر روی شن

از مزیت های این روش می توان به کاربرد بیشتر حواس بینایی، شنوایی و لامسه اشاره کرد که سبب می شود کودک بهتر به ارتباط حروف و اصوات پی ببرد . نحوه انجام این روش به این صورت است که کودک پس از ریختن شن بر روی سطوح صاف، کلمه مورد نظر با کمک انگشت خود ترسیم می کند در حالی که تلفظ کلمه را با صدای رسا اعلام می کند.

۲ -مطالعه کتاب

از دیگر روش های موثر بر بهبود مهارت های خواندن مطالعه عنوان شده است که اختصاص به سن خاصی ندارد و حتی می توان آن را از ۶ ماهگی نیز به کار گرفت . اما در صورتی که کودک بزرگتر بوده و درک بالاتری دارد می توان کتاب را در اختیار کودک قرار داد و پس از مطالعه از او خواسته شود به بیان موضوع داستان بپردازد .

۳ -انجام فعالیت ها و تمارین به صورت بازی

با توجه به علاقه کودکان به انجام بازی می توان از این نکته برای درمان بهتر کودکان مبتلا به اختلال خواندن نیز کمک گرفت. به طور مثال والدین می توانند در سفر های درون شهری که همراه کودک هستند با اسامی اشیاء که مشاهده می کنند یک بازی راه بیندازند به این صورت که با بخش بخش تلفظ کردن اسامی، از کودک بخواهند حدس خود را بیان کند مانند "تر-اک- تور".

در صورتیکه کودک در این مرحله به مهارت قابل قبولی دست یافت می توان این بازی به صورت برعکس نیز انجام داد. یعنی کودک به تلفظ بخش بخش کلمه بپردازد و والدین باید کلمه مورد نظر را بیان کنند.

۴ -انتخاب کتاب های مصور و طنز گونه

حضور در مدرسه و انجام تکالیف مرتبط برای بسیاری از کودکان آن چنان جذاب نیست در صورتیکه بخواهید آنان را برای انجام تمارین بیشتر راغب کنید می توانید از تهیه کتاب های طنز و کتاب های مصور کمک بگیرید که البته توجه به سلیقه کودک و سطوح مهارت خواندن فردی اهمیت ویژه ای دارد.

۵ -خرید کاغذ های رنگی (سبز، زرد، آبی)

از دیگر روش های جذاب و در عین حال سرگرم کننده برای آموزش مهارت های خواندن به کودکان مبتلا، تهیه کاغذ های رنگی و آموزش کلمات از این طریق است . به طور مثال برای آموزش کلمه شیر می توان همزمان با تلفظ سه حرف دست را بر روی کاغذ مورد نظر گذاشت، به این صورت که همزمان با تلفظ "ش" کاغذ سبز رنگ، تلفظ "ی" کاغذ زرد رنگ و تلفظ "ر" دست بر کاغذ آبی زنگ قرار گیرد و در آخر کودک باید با ترکیب حروف، کلمه را بگوید .

۶- تهیه کتاب اشعار

پیشنهاد می شود والدین از خرید کتاب اشعار که حاوی شعر های ریتمیک و قافیه دار هستند غفلت نکنند که سبب می شود کودک علاوه بر شناخت بهتر اصوات و حروف بتواند بر اختلال خواندن خود فائق آید . در صورتی که کودک مشاهده کند والدین نیز در بیان اشعار با او همراهی می کنند با رغبت بیشتری ادامه می دهد و از دیگر فعالیت های مرتبط، بازی با کلمات هم قافیه عنوان شده است همچون بازی، شادی و...

۷- به کارگیری وسایل ارتباط جمعی

یکی از ملزومات در نتیجه گیری روش های درمانی، توجه به علاقه کودک است . به همین دلیل توصیه می شود والدین از موضوعات مورد علاقه فرزند خود آگاهی بیشتری کسب نمایند و سپس شرایطی ترتیب دهند که همزمان با او به دنبال کردن علائق او بپردازند به طور مثال دنبال کردن اخبار ورزشی و درخواست از کودک برای بیان آنچه که شنیده است بسیار مفید است .

۸- مطالعه کردن والدین

با توجه به اینکه والدین یکی از الگو های رفتاری، فرزندان به شمار می آیند در صورتی که فرزندان آنها را در حال مطالعه کتاب مشاهده کنند ترغیب می شوند به بهبود مهارت خواندن خود توجه کنند .

۹- سفر مطالعاتی

یکی دیگر از فعالیت های موثر و در عین حال سرگرم کننده در مرتفع کردن اختلال خواندن، حضور در کتابخانه ها و آشنا شدن با کتب حوزه کودک است تا زمینه علاقه مند شدن کودک میسر گردد .

۱۰- استفاده از بازی برای توضیح روابط بین کلمات

در صورتی که از بازی و فعالیت های مشابه برای تشریح روابط بین کلمات استفاده شود، بازدهی بیشتری مشاهده می شود به طور مثال در هنگام گردش های خیابانی می توان با مشاهده تابلو ایست به آموزش کلمات مرتبط مانند ایستگاه، ایستادن و ایستاده پرداخت سپس از کودک درخواست شود که به تکرار آنها و توضیح روابط آن ها بپردازد .

۱۱- به کارگیری اپلیکیشن های موبایلی

خوشبختانه با توجه به پیشرفت علم، اپلیکیشن های بسیاری طراحی شده اند که به رفع مشکلات مرتبط با اختلال خواندن کودک کمک می کنند تا در عین سرگرم شدن و با به کارگیری حواس، بهبود مهارت ها صورت گیرد.

نتیجه گیری

خواندن یکی از پیشرفته ترین و پیچیده ترین تواناییهای ذهنی انسان است. خواندن یعنی ارتباط کلی فرد با یک سری اطلاعات سمبلیک (نمادین) که به جنبه بصری یادگیری اطلاق می شود. امروزه خواندن از جمله ابزار مهم فهمیدن و درک کردن است. فرد می تواند در مدت زمان کوتاهی از طریق خواندن نتیجه تحقیقات و مطالعات دیگران را که در مدتهای طولانی انجام شده است، فرا گیرد. از عوامل مهم در پیشرفت، سرگرمی، لذت بردن و رفع خستگی، خوب خواندن است. آموختن خواندن به کودکان امروز لازمه موفقیت آنها در خواندن و یادگرفتن در آینده است. نکته قابل توجه در مسئله خواندن، توجه و تاکید بر فهم درست می باشد.

اصطلاح اختلال خواندن (نارسا خوانی) به هر گونه عدم توانایی در خواندن اطلاق می شود که بدلیل آن دانش آموزان در زمینه خواندن از سطح پایه کلاس خود عقب می افتند و هیچ گونه شواهد عینی دال بر نارسایی هایی چون عقب ماندگی ذهنی، آسیب مغزی، مشکلات هیجانی و فرهنگی و مشکلات گفتاری وجود ندارد. وجود این اختلال در دانش آموزان منجر به افت تحصیلی، کاهش اعتماد به نفس، عزت نفس و ترک تحصیل آنها می شود. یافته های پژوهش ها نشان می دهد مشکلات خواندن در دانش آموزان بیش از سایر مشکلات اختصاصی یادگیری در حوزه های گوناگون باعث کاهش انگیزه و عزت نفس آنان برای ادامه تحصیل و پیشرفت می شود. از این رو تشخیص به موقع اختلال خواندن در دانش آموزان کمک به سزایی به دانش آموز و خانواده او می نماید و عدم تشخیص و مداخله مناسب، تأثیرات منفی و جبران ناپذیری بر زندگی و آینده دانش آموز می گذارد.

در جهت تقویت مهارت خواندن در دانش آموزان، تنها عوامل دخیل مدرسه و معلمان نیستند بلکه افزون بر نقش کلیدی آنها، خانواده ها و رسانه های جمعی نیز تاثیر قابل توجهی دارند. فراهم کردن محیطی فرهنگی و مناسب برای دانش آموزان در خانه، چه قبل از دبستان و چه در حین تحصیل نقش تاثیرگذاری در این زمینه ایفا می کند. اما مربیان مدرسه بیشترین تأثیر در تقویت خواندن کودکان را بر عهده دارند. فراهم کردن زمینه مناسب برای رشد دانش آموزان از طریق آموزش های صحیح و برقراری امکانات مناسب امکانپذیر است.

منابع

۱. باقرزاده، غفار؛ رابطه سبکهای یادگیری با انگیزه پیشرفت و عملکرد تحصیلی هنرجویان پسر سال سوم هنرستانهای کار و دانش ناحیه ۱ شهری، ۱۳۸۵
۲. منصوری، سیروس؛ خدایی، طاهره؛ تاثیر آموزش با استفاده از چند رسانه ای بر علاقه به درس و عملکرد تحصیلی درس علوم تجربی دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی، دوفصلنامه توسعه برنامه درسی، ۱ (۱)، ۱۴۰۱
۳. آتش روز، ب.، پاکدامن، ش.، عسکری، ع؛ پیش بینی پیشرفت تحصیلی از طریق میزان دلبستگی. فصلنامه خانواده پژوهی ۴ (۱۴)، ۱۳۸۷، ۲۰۳ - ۱۹۳
۴. میکوچی، جوزف؛ نوجوان و خانواده درمانی. ترجمه مهشید یاسایی. تهران: انتشارات ققنوس، ۱۳۸۳

۵. سیف، علی اکبر ؛ (۱۳۸۷) ، روانشناسی پرورشی نوین؛ روانشناسی یادگیری و آموزش. تهران: نشر دوران
۶. اژدری ، محمد ؛ (۱۳۹۱) ، بررسی رابطه عزت نفس و سلامت روانی با بهزیستی روانشناختی والدین کودکان عادی و کودکان مرزی
۷. برزکار ، ابراهیم ؛ (۱۳۹۴) ، انواع انگیزش و نظریه های انگیزش ، <http://ebarzkar.blogfa.com/tag> ،
۸. کریمی، عبدالعظیم ، بررسی اجمالی نتایج مطالعه بین المللی پیشرفت سواد خواندن پرلز ۲۰۰۱. تهران: انتشارات پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش. ۱۳۸۴
۹. الداغی ، آنیثا ؛ تاثیر روش تدریس و یادگیری تعاملی بر پیشرفت مهارت های درک مطلب (متون ادبی و اطلاعاتی) دانش آموزان پسر پایه چهارم ابتدایی منطقه ۱۸ آموزش و پرورش شهر تهران ، فصلنامه تعلیم و تربیت ، ۳۷ (۳) ، ۱۴۰۰ ، ۱۸۲ - ۱۶۳
۱۰. همتی علمدارلو، قربان ؛ توکلی، فریبا ؛ اثربخشی بازی های توجه بر عملکرد خواندن دانش آموزان دختر با نارساخوانی ، مطالعات روانشناسی تربیتی ، زمستان ۱۳۹۹ ، شماره ۴۰
۱۱. شوکتی ، امید ؛ درمان مشکلات (خواندن) دانش آموزان ، ۱۳۹۲ ، <http://pst.blogfa.com/post/66> ،
۱۲. ابراهیمی ، فاطمه ؛ موسوی ، سیده کبری؛ شجاعی لنگری ، سیده مرضیه ؛ (بی تا) ، اختلال یادگیری از تعریف تا درمان، <https://cps.yazdedu.ir>